

SCIENTIA ET HISTORIA 2021

Konferencijos pranešimų tezės

2021 m. kovo 25–26 d

Konferencija skirta

Archeologei, antropologei, archeomitologijos pradininkei, Lietuvos
mokslo akademijos užsienio narei

Marijai Alseikaitei-Gimbutienei (1921–1994)

Farmakognostui, botanikui, pranciškonų vienuoliui

Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai (1771–1849)

Astronomui, mokslo istorikui, Lietuvos mokslo istorijos ir
filosofijos bendrijos steigėjui akademikui

Pauliui Slavėnui (1901–1991)

Konferenciją rengė:

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija
Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka
Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus

Konferencijos organizacinis komitetas:

Dr. Vilma Gudienė – Lietuvos sveikatos mokslų universitetas
Dr. Romualdas Juzefovičius – Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Dr. Ramūnas Kondratas – Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija
Dr. Alvydas Noreika – Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Prof. dr. Arvydas Pacevičius – Vilniaus universitetas
Dr. Judita Puišo – Kauno technologijos universitetas
Dr. Birutė Railienė – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Konferencija įvyko 2021 m. kovo 25–26 d. Zoom platformoje.

Tezes recenzavo ir redagavo dr. Ramūnas Kondratas.

Už tezių turinį atsakingi autoriai.

Leidinį sudarė: R. Kondratas, V. Gudienė, A. Pacevičius, J. Puišo,
B. Railienė

Be raštiško „Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos“ sutikimo nė viena šios knygos dalis jokiais tikslais ir jokiais priemonėmis neturi būti kopijuojama.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISSN 2669-2872 (elektroninio leidinio)

© Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija, 2021

SVEIKINIMO ŽODIS

Ramūnas Kondratas

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos pirmininkas

Nuoširdžiai sveikinu visus virtualiai susirinkusius į šią Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos metinę konferenciją. Sunkus pandemijos metas: labai daug iššūkių, bet ir daug naujų galimybių. Susitikdami virtualiai norime pritraukti kuo daugiau dalyvių iš visos Lietuvos, besidominčių gamtos mokslų, medicinos ir technologijos bei mokslo filosofijos istorija. Vienas iš mūsų bendrijos tikslų yra tapti visą Lietuvą apimanti organizacija.

Šias metais Lietuva mini kelis Lietuvos mokslui svarbius jubiliejus. 2021-ieji Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu paskelbti Marijos Gimbutienės (1921–1994) ir Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos (1771–1849) metais. Tarptautinė kultūros organizacija UNESCO taipogi skelbia 2021-uosius iškiliuos mokslininkės, archeologės ir antropologės Marijos Gimbutienės metais. Tad jos sukaktis bus minima visame pasaulyje. 1993-iaisiais metais, už knygą *Deivės civilizacija: Senosios Europos pasaulis* (*The Civilization of the Goddess: the World of Old Europe*, 1991), jai buvo paskirta Enisfildo-Vulfo (Anisfield-Wolf Book Award) literatūrinė premija. Jinai skiriama Jungtinėse Amerikos Valstijose už rasizmo ir turtingos kultūrų įvairovės supratimą. Ketvirtadienio (kovo 25 d.) antroje sesijoje bus keturi pranešimai apie Marijos Gimbutienės veiklą ir šeimą. Pirmoje tos dienos sesijoje bus trys pranešimai apie pranciškono vienuolio, gydytojo ir botaniko Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos mokslinę veiklą ir biblioteką.

Šie metai ir labai svarbūs mūsų Bendrijai nes sueina 120 metų nuo astronomo, mokslo istoriko ir mūsų Bendrijos steigėjo akademiko Pauliaus Slavėno (1901–1991) gimimo. Apie jo mokslinę veiklą ir įnašą kalbės mūsų Bendrijos pirmininko pavaduotojas dr. Libertas Klimka.

Šiais metais švenčiam šimtmetį nuo iš Lietuvos kilusio žymaus JAV kardiologo, mokslininko, išradėjo ir Nobelio taikos premijos laureato Bernardo Launo (Bernard Lown, 1921–2021) gimimo. Bus du pranešimai apie jo mokslinę ir visuomeninę veiklą ir šeimos gyvenimą Utenoje.

Su pranešimais taip pat minėsime vaistininko, draudžiamosios lietuviškos spaudos leidybos ir platinimo Lietuvoje organizatoriaus,

aušrininko Kazimiero Aglinsko (1851–1924) 170 metų gimimo sukaktį ir fizikos ir fizikinės chemijos pradininko Lietuvoje profesoriaus Vincento Čepinskio (1871–1940) 150 metų gimimo sukaktį.

Iš viso per dvi dienas (kovo 25–26 d.) išgirsime 25 pranešimus iš gamtos mokslų, medicinos, ir farmacijos istorijos bei mokslo filosofijos sričių. Bus pristatytos dvi naujai išleistos knygos. Tad linkiu visiems ištvėmės, atidaus klausymosi ir aktyvaus dalyvavimo diskusijose.

LIETUVOS MOKSLO ISTORIKŲ IR FILOSOFŲ BENDRIJOS RAIDA

Birutė Railienė

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos mokslinė sekretorė

Bendrijos atsiradimo istorija

Mokslo istorija Lietuvoje iš atsitiktinių ir asmenine iniciatyva grįstų tyrinėjimų ėmė įgauti konkretesnį pavidalą po to, kai Lietuvos mokslų akademija atsiliepė į Sovietų sąjungos mokslų akademijos (MA) visuotinio susirinkimo nutarimą (1949 m. sausio 11d.) leisti mokslo istorijos monografijas, kurios sudarytų daugiatomį leidinį apie įvairių mokslo ir technikos sričių istoriją nuo seniausių laikų iki naujausių laikų [2, ap. 1, b. 2, lap. 14]. 1950 m. rugsėjo 6 d. Lietuvos mokslų akademijos (MA) prezidiumo nutarimu įkurta Gamtos mokslų ir technikos istorijos komisija (GMTI) prie Lietuvos MA prezidiumo. Komisijos pirmininku paskirtas Paulius Slavėnas (1901–1991) [2, ap. 1, b. 1, lap. 2], nariais: Vladas Lašas, Antanas Purėnas, Juozas Indriūnas, Jonas Dagys, Vaclovas Chomskis, Vytautas Vazalinskas, Juozas Jurginis, Zigmas Žemaitis ir Tadas Adomonis [2, ap. 1, b. 1, lap. 3].

Komisija užsibrėžė rinkti ir sisteminti mokslo šakų istorinę medžiagą, apimančią ne tik Lietuvos teritoriją, bet ir istorinę Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (LDK); komisijos nariai atsakinėjo įvairių tarptautinių įstaigų paklausimus mokslo istorijos klausimais. Nuo 1971 m. GMTI komisija veikė kaip Lietuvos MA visuomenės mokslų skyriaus Probleminė mokslinė taryba „Mokslo ir technikos istorija Lietuvoje“, kuri 1964 m. buvo įtraukta į SSRS mokslų akademijos veikiantį Nacionalinį gamtos mokslų ir technikos istorijos ir filosofijos susivienijimą.

Lietuvos mokslo istorikai, kaip ir kolegos latviai bei estai, jau seniai brandino mintį atsiskirti nuo priklausomybės Sovietų mokslo istorijos draugijai. 1987 m. neoficialiai susitikę Baltijos šalių mokslo istorijos vadovai, tęsdami subrandintas idėjas, ryžosi pasitraukti iš SSRS nacionalinio gamtos mokslų ir technikos istorijos susivienijimo, kuris ligi tol koordinavo ir Baltijos šalių mokslo istorijos bendrijų veiklą. 1987 m.

buvo įkurta Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų asociacija ir Baltijos mokslo istorikų koordinacinė taryba, nuo kurios ir prasidėjo trijų šalių mokslo istorikų kelias į savarankiškumą. 1988 m. vasario 10 d. akad. Janio Stradinio (Jānis Stradiņš, 1933–2019) pastangomis koordinacinę tarybą patvirtino Latvijos mokslų akademijos (MA) Prezidiumas, neužilgo Estijos mokslų akademija (MA). Lietuvos MA analogišką sprendimą priėmė mokslo istorikų patriarcho P. Slavėno ir realiai mokslo istorikų bendrijai vadovavusio Juozo Algimanto Krikštopaičio teikimu.

Kaip atsimena mokslo istorijos metraštininkas žurnalistas Gediminas Zemlickas, „liko žengti lemiamą žingsnį. 1988 m. gegužės 19 d. Maskvoje prasidėjo SSRS nacionalinio gamtos mokslų ir technikos istorijose susivienijimo plenumas. Gavęs žodį akad. J. Stradinis išdėstė, kad trijų mokslų akademijų sprendimais Baltijos mokslo istorikų koordinacinė taryba nuo šiol vadovaus savo kraštų mokslo istorikų veiklai, palaikydama tradicinius ryšius su SSRS respublikų mokslo istorikais“ [4, p. 162].

1991 m. Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų asociacija apsjungė kartu su analogiškomis Latvijos ir Estijos organizacijomis. Taip įsisteigė Baltijos valstybių mokslo istorijos ir filosofijos asociacija (*Baltic Association of the History and Philosophy of Science*). 1991 m. Krikštopaitis perėmė Lietuvos asociacijos (vėliau bendrijos) pirmininko vairą iš akad. Pauliaus Slavėno.

1993 m. rugpjūčio 22–29 d. XIX pasaulio mokslo istorikų kongrese Saragoše (Ispanija) Baltijos mokslo istorikų asociacija, kuriai atstovavo du jos viceprezidentai J. A. Krikštopaitis ir K. Siilivaskas, buvo priimta į Tarptautinės mokslo istorijos ir filosofijos sąjungos Mokslo istorijos skyrių (*International Union of the History and Philosophy of Science, Division of the History of Science IUHPS/DHS*). Šioje tarptautinėje organizacijoje Baltijos mokslo istorikų asociacija turi vieną balsą. Lietuvos bendriją atstovauja Lietuvos nacionalinis komitetas, veikiantis nurodytoje Baltijos asociacijoje kaip autonominis Lietuvos mokslininkų vadovaujantis organas. Profesorius Krikštopaitis buvo kviečiamas rengti simpoziumus Pasauliniuose mokslo istorikų kongresuose.

1996 m. Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų asociacija pakeitė pavadinimą į Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendriją (toliau tekste – Bendrija). 1996 m. balandžio 18 d. buvo patvirtintas Bendrijos komitetas: J. A. Krikštopaitis (pirmininkas), Libertas Klimka, Jonas Algirdas Martišius,

Kęstutis Makariūnas, Juozas Banionis, Gediminas Ilgūnas, Jonas Baldauskas, Antanas Buračas, Jonas Navasaitis.

2015 m. kovo 26 d. Bendrijos visuotiniame susirinkime patvirtintas Komitetas: Juozas Algimantas Krikštopaitis (LMIFB pirmininkas), Libertas Klimka (pirmininko pavaduotojas), Romualdas Juzefovičius, Birutė Railienė (mokslinė sekretorė), Ramūnas Kondratas, Edmundas Adomonis, Naglis Kardelis, Alvydas Noreika, Romualdas Šviedrys.

2018 m. lapkričio 10 d. mirė ilgametis Bendrijos pirmininkas ir vienas iš Bendrijos steigėjų J.A. Krikštopaitis.

2019 m. kovo 28 d. Bendrijos visuotiniame susirinkime naujuoju pirmininku vienbalsiai išrinktas Ramūnas Kondratas. Taip pat patvirtintas naujas komitetas: Libertas Klimka (pirmininko pavaduotojas), Birutė Railienė (mokslinė sekretorė), Edmundas Adomonis, Vilma Gudienė, Romualdas Juzefovičius, Naglis Kardelis, Alvydas Noreika, Arvydas Pacevičius, Judita Puišo, Romualdas Šviedrys.

Pagrindinė Bendrijos mokslinė organizacinė veikla – mokslinių konferencijų organizavimas.

Baltijos šalių mokslo istorijos konferencija

Dar 1957 m. okupuotų Baltijos šalių mokslo istorikai pradėjo planuoti bendros konferencijos galimybę. Šios iniciatyvos laurus prisiemė SSRS mokslų akademija, leidusi surengti pirmąjį tarprespublikinį Pabaltijo pasitarimą gamtos mokslų ir medicinos istorijos problemų tyrinėjimui (1958 m. birž. 6–7, Ryga), kartu su rezoliucija [2, ap. 1, b. 14, lap. 42, 48].

Vos po pusmečio (1959 m. saus. 20–21, Tartu) Estijoje įvyko Baltijos šalių mokslu istorikų konferencija, jau pavadinta *Pabaltijo Respublikų mokslo istorijos konferencija*. Konferencijos vyko kas ketverius metus vis kitoje Baltijos šalyje, konferencijos pavadinimas nežymiai kito, tačiau nuo 1991 m. įsivertino Baltijos šalių mokslo istorijos konferencijos pavadinimas. Konferencijos programėlės, tezių knygos iki šiol puošiamos subtilia emblema, kurią 1991 m. sukūrė prof. Krikštopaitis.

Didžiausiu iššūkiu Lietuvos mokslo istorikams ir filosofams būdavo tarptautinių Baltijos mokslo istorijos konferencijų organizavimas. Kaip prisimena G. Zemlickas, „šie forumai dar sovietmečiu buvo tapę tam tikra laisvos minties ir net – nežinančiam sunku patikėti! – tautinės savimonės raiškos vieta. Žinoma, pirmiausia dviejų Latvijos mokslo milžinų profesorių – mediko, klinikinės onkologijos pradininko Paulo Stradinio

(Pauls Stradiņš, 1896-1958) ir jo sūnaus organinės chemijos atstovo Janio Stradinio – pastangų ir autoriteto dėka“. Lietuvoje (Vilniuje ir Kaune buvo surengtos aštuonios Baltijos mokslo istorijos konferencijos (1965, 1972, 1979, 1991, 1999, 2006, 2012 ir 2019 metais), tačiau bendrijos komitetas dalyvavo organizuojant visas dvidešimt devynias konferencijas. Reikėjo organizacinio apsukrumo ir „gerų ryšių“, kad išleisti konferencijų tezių knygeles. Rengiantis 2012 m. konferencijai, teikėme paraišką Lietuvos mokslo tarybai. Tada teko sutvarkyti nemažai juridinių dokumentų, atidaryti Bendrijos sąskaitą banke.

2013 metais Baltijos šalių mokslo istorikų ir filosofų bendrystė davė naują vaisių: pasirodė mokslinis žurnalas *Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum*. Tai buvo jungtinės Estijos, Latvijos ir Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijų, taip pat Talino technologijos universiteto veiklos rezultatas. Leidinio iniciatorius ir vyriausiasis redaktorius – prof. dr. Peeteris Mürseppas (beje, jis 2002 m. apgynė filosofijos daktaro disertaciją Vilniaus universitete). Žurnalo tikslas – skelbti Baltijos mokslo istorikų konferencijose aprobuotų pranešimų pagrindu parengtus straipsnius. 2014 m. jame buvo paskelbtas profesoriaus Krikštopaičio straipsnis *Historical and Cultural Experience: Intellectual Wealth of the Baltic Countries* (plenary pranešimo, skaityto 2012 m. Baltijos mokslų istorijos konferencijoje, tekstas). Žurnalas yra atviras, jį galima rasti adresu: <http://www.bahps.org/acta-baltica> [1].

Rengiantis 29-ajai Baltijos mokslo istorijos konferencijai (turėjo įvykti Vilniuje 2019 m. rugs. 19–21 d.), prof. J. Krikštopaitis jau sirgo. Prieš akis buvo daug pastangų reikalaujantis paraiškos teikimas, todėl profesorius nutarė pakviesti kolegą dr. Ramūną Kondratą, kad jis pateiktų paraiškos dokumentus bendrijos vardu. Paraiška buvo sėkmingai pateikta, tačiau konferencijos profesorius jau nebesulaukė. Pavasarį įvykusi *Scientia et historia* konferencija buvo skirta jo atminimui, o visuotiniame bendrijos narių susitikime naujuoju pirmininku vienbalsiai buvo išrinktas dr. Ramūnas Kondratas.

Konferencija *Scientia et historia*

Lygia greta su tarptautinių konferencijų organizavimu nuo 1994 m. Bendrija kartu su Lietuvos kultūros tyrimų institutu ėmė organizuoti kasmetines mokslo istorijos ir filosofijos konferencijas *Scientia et historia*. J. A. Krikštopaitis buvo šios konferencijos sumanytojas ir pagrindinis

rengėjas. Konferencijos *Scientia et historia* rengėjais ilgus metus buvo ir: Libertas Klimka, Eglė Makariūnienė, Jonas Algirdas Martišius, Edmundas Adomonis, Romualdas Juzefovičius, Alvydas Noreika, Naglis Kardelis, kt.; rėmėjais: Algirdas Tupčiauskas, E. Čapas, UAB Ventalta“. Malonu paminėti, kad *Scientia et historia* konferencijai „sienas praplėtė“ prof. Aldona Vasiliauskienė, suorganizavusi išvažiuojamąsias edukacines konferencijos sekcijas Anykščiuose 2009 m., Kupiškyje 2010 m.

Svarbu pažymėti, kad tais pačiais 1994 m. pradėjo veikti dar viena istorikų konferencija: *Technikos istorija Lietuvoje*. Jos sumanytojas ir pagrindinis rengėjas – dr. Algimantas Nakas. Abi konferencijos dalinosi laiku – *Scientia et historia* vykdavo pavasarį, *Technikos istorija Lietuvoje* – žiemą.

Konferencija *Scientia et historia* iki 2019 m. vykdavo dvi dienas: viena diena buvo skirta istoriniams, antroji – filosofiniams mokslo istorijos tyrinėjimams. Pranešimus skaityti buvo kviečiami įvairių sričių mokslo istorijos tyrėjai, temų įvairovė nebuvo griežtai ribojama. Belieka apgailestauti, kad konferencijos organizatoriai neišreikalavo pranešimų tezių, ir dabar vienintelis konferencijų atminimas – programėlės ir nuotraukos. Svarbu paminėti, Bendrijos pirmininkas pasirūpindavo, kad po kiekvienos konferencijos spaudoje atsirastų atgarsis: apžvalga, nuotraukos, interviu su svečiais ar plenarinių pranešimų, pristatytų knygų autoriais.

Nuo 2015 m. konferencijos *Scientia et historia* metu rengiama naujai gautų mokslo istorijos ir filosofijos knygų, gautų Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekoje. Parodą surengdavo ir pristatydavo bibliotekos darbuotoja Birutė Valeckienė, ją konsultuodavo dr. Romualdas Juzefovičius.

Lietuvos mokslo istorija – internete

Naujo laikmečio informacinių technologijų galimybės turi būti panaudotos ir mokslo istorijos sklaidai, todėl Bendrija mielai pritarė kolegos dr. Edmundo Adomonio iniciatyvai sukurti Lietuvos mokslo istorijos internetinę svetainę (2015 m.). Projektui dosnią paramą skyrė Lietuvos mokslo taryba, buvo suburta internetinės svetainės redakcinė kolegija kuri, deja, taip ir liko embriono būvyje, ir jei ne keli entuziastai, rašantys tekstus svetainei, joje apskritai nebūtų jokių naujienų. Svetainę galima rasti adresu: <http://www.moksloistorija.lt/> [3].

Literatūra

1. *Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum*. Prieiga internete: <http://www.bahps.org/acta-baltica>
2. *Gamtos mokslų ir technikos istorijos (GMTI) komisijos prie Lietuvos MA prezidiumo dokumentacija*. LCVA FR 1030.
3. *Lietuvos mokslo istorija*: Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos tinklapis. Prieiga internete: <http://www.moksloistorija.lt/>
4. Zemlickas, Gediminas. Born in the Month of Mars: Juozas Algimantas Krikštopaitis – 85. *Acta Baltica* 2016, no 4, p. 156–167. Prieiga internete: <http://www.bahps.org/acta-baltica/abhps-4-1>

**LIETUVOS MOKSLO ISTORIKŲ IR FILOSOFŲ BENDRIJOS
KONFERENCIJOS
(Kovo 25–26 d.)
PROGRAMA**

Kovo 25 d. (ketvirtadienis)

9.00 – registracijos pradžia

9.15 – 9.30 atidarymas; sveikinimo žodis (dr. Ramūnas Kondratas)

Pirmoji sesija (moderuoja dr. Ramūnas Kondratas)

(1) 9.30 – 10.00

JONAS GRINCEVIČIUS ir NORA ŠLEKIENĖ (Vilniaus universitetas) – Jurgis Ambraziejus Pabrėža: ar jis nusipelnė 7 žvaigždučių įvertinimo?

(2) 10.00 – 10.30

JANINA VALANČIŪTĖ (Lietuvos medicinos biblioteka) – Jurgis Ambraziejus Pabrėža: žymus botanikas, farmacininkas, liaudies gydytojas

(3) 10.30 – 11.00

NIJOLĖ RAUDYTĖ (Kretingos Apreiškimo vienuolyno biblioteka) ir ARVYDAS PACEVIČIUS (Vilniaus universitetas) – Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos bibliotekos istorinė-bibliografinė rekonstrukcija: medicinos ir farmacijos rinkinio atvejis

11.00 – 11.15 Pertrauka

(4) 11.15 – 11.45

KORNELIJA JANKAUSKAITĖ (Nepriklausoma tyrėja, Marijos Alseikaitės-Gimbutienės biografė) – Marijos Alseikaitės-Gimbutienės santykis su tėvais

(5) 11.45 – 12.15

NAGLIS KARDELIS (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) – Lietuva, Senoji Europa ir Lietuva Europoje: Marijos Gimbutienės

- (6) 12.15 – 12.45 idėjų aktualumas ieškant bendrųjų lietuviybės ir europietiškojo pagrindų DALIA CIDZIKAITĖ (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka) – Marijos Gimbutienės recepcija JAV lietuvių spaudoje XX a. 7-jame dešimtmetyje
- (7) 12.45 – 13.15 GRITA SKUJENĖ, VIKTORIJA KUZNECOVA ir JURGIS STAŠAITIS (Vilniaus Universiteto Gyvybės mokslų centro Biomokslų instituto Zoologijos muziejus) – Gimbutų mokslinis indėlis į Vilniaus universiteto Zoologijos muziejų
- 13.15 – 13.45 Pietų pertrauka

Antroji sesija (moderuoja dr. Alvydas Noreika)

- (8) 13.45 – 14.15 VERONIKA GIRININKAITĖ (Vilniaus universiteto biblioteka) – Astronomo Andriaus Streckio 1778 m. mokslinė kelionė
- (9) 14.15 – 14.45 LIBERTAS KLIMKA (Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija) – Keletas štrichų iš Pauliaus Slavėno biografijos ir darbų: pažymint 120-metę akademiko gimimo sukaktį
- (10) 14.45 – 15.15 VYGANDAS ALEKSANDRAVIČIUS (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) – G.F. Rouellio paskaitos: chemijos ir fizikos kontroversijos Prancūzijoje XVIII a. viduryje

15.15 – 15.30 Pertrauka

- (11) 15.30 – 16.00 DAIVA MILINKEVIČIŪTĖ (Vilniaus universitetas) – *Scientia terram non noscit*: Vilniaus Imperatoriškojo universiteto (1803–1832) profesorių dalyvavimas Paryžiaus mokslo draugijose
- (12) 16.00 – 16.30 ROMUALDAS JUZEFOVIČIUS (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) – Albino Rimkos indėlis į mokslo idėjų ir žinių sklaidą visuomenėje
- (13) 16.30 – 17.00 ALVYDAS NOREIKA (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) – Ciklinė Vytauto Kavolio postmodernizmo samprata

Kovo 26 d. (penktadienis)

8.45 – registracijos pradžia

9.00 – 9.30 Bendrijos susirinkimas (pirmininkauja dr. Ramūnas Kondratas, sekretoriauja dr. Birutė Railienė)

Trečioji sesija (moderuoja dr. Romualdas Juzefovičius)

- (14) 9.30 – 10.00 VILMA GUDIENĖ ir VIKTORIJA ŠIMKUTĖ (Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Farmacijos fakultetas), MONIKA RAMONAITĖ (Vilniaus universitetas) – Mokslo istorijos žinių sklaida virtualioje erdvėje
- (15) 10.00 – 10.30 RAMŪNAS KONDRATAS (Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija) – Bernardas Launas: gydytojas ir visuomenės veikėjas
- (16) 10.30 – 11.00 AISTĖ BARTKIENĖ (Vilniaus Universitetas, Sveikatos mokslų institutas, Sveikatos etikos, teisės ir istorijos centras) – Medicinos filosofija: ligos ir sveikatos apibrėžimo problema
- 11.00 – 11.15 Pertrauka
- (17) 11.15 – 11.45 AISTIS ŽALNORA (Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas) – Karo medicina tarpukario Lenkijoje ir Vilniaus krašte: medikų ir civilių rengimas karo atakoms
- (18) 11.45 – 12.15 VIKTORIJA ŠIMKUTĖ (Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Farmacijos fakultetas) – Vaistų ir medicinos priemonių tiekimas Lietuvos kariuomenei 1919–1923 metais

- (19) 12.15 – 12.45 VINCAS BŪDA ir LAIMA PETRAUSKIENĖ (Gamtos tyrimų centras) – Nauja knyga apie zoologą Pranciškų Baltrų Šivickį
- (20) 12.45 – 13.15 VILMA GUDIENĖ (Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus) – Tautinio atgimimo tema laikraštyje *Farmaceutų reikalai* 1911–1912, 1918 m.

13.15 – 13.45 Pietų pertrauka

Ketvirtoji sesija (moderuoja dr. Vilma Gudienė)

- (21) 13.45 – 14.15 INGA STEPUKONIENĖ (Vilniaus universiteto Kauno fakultetas) Vaistininkas Kazimieras Aglinskas ir lietuvių tautinis atgimimas
- (22) 14.15 – 14.45 BIRUTĖ RAILIENĖ (Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka) – Andriaus Sniadeckio portretai: leidinio pristatymas
- (23) 14.45 – 15.15 JUDITA PUIŠO (Kauno technologijos universitetas) – Prof. Vincentas Čepinskas Rockefellerio fondo archyvuose

15.15 – 15.30 Pertrauka

- (24) 15.30 – 16.00 EUGENIJA RUDNICKAITĖ (Vilniaus universiteto Geologijos muziejus) – Vilniaus universiteto Geologijos muziejaus meteoritų kolekcijos istorija
- (25) 16.00 – 16.30 EDMUNDAS KUTKA (Utenos kraštotyros muziejus) – Bernardas Launas Utenoje

Konferencijos pabaiga

**G. F. ROUELLE PASKAITOS: CHEMIJOS IR FIZIKOS
KONTROVERSIJOS PRANCŪZIJOJE XVIII AMŽIAUS
VIDURYJE**

Vygandas Aleksandravičius
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Nors „modernios“ chemijos istorijos tradicija gana ilgai ignoravo ikirevoliucinius (1789 m.) šios disciplinos ieškojimus ir pradeda chemijos istoriją tik nuo Antoine-Laurent de Lavoisier (1743–1794), jo mokytojas Guillaume François Rouelle (1703–1770) vis dėlto nusipelno atskiro ir specialaus dėmesio. Jis vedė atvirų chemijos paskaitų ciklą Jardin du Roi (Karaliaus soduose), Paryžiuje nuo 1743 iki 1768 metų, ir buvo visos Prancūzijos chemikų kartos mokytojas. Šias unikalias paskaitas, kurios buvo atviros, finansuojamos karaliaus išdo, lankė visa eilė žymių prancūzų: (be minėto Lavoisier) Turgot, Diderot, de Holbach, Proust, Parmentier. Dar vienas šių kursų lankytojas mums ypač svarbus. Tai – Jean-Jacques Rousseau (1712–1778). Jis pradėjo lankyti šiuos kursus nuo pačios jų pradžios 1743 kovo 11 dieną. Rousseau juos lankė kartu su ponu Dupin de Francueil, kuriam Rousseau buvo tarsi sekretorius, todėl turėjo kruopščiai šias paskaitas stenografuoti.

1746 metais šių paskaitų ir kitų tyrimų pagrindu Rousseau surašė veikalą *Institutions chimiques*, kuris tik visai neseniai pradėtas rimčiau nagrinėti, įtrauktas į visos Rousseau kūrybos apimtį. Žvelgdami per šio veikalo bei kitų to meto mokslo istorijos tyrimų prizmę, galime išvelgti kai kurias svarbias tuometinės formacijos fizikos ir chemijos disciplinų kontroversijas. Pagrindinė jų būtų problemiškas Newtono fizikos kaip sudarytos iš homogeniškų elementų pritaikomumas chemijos tyrimams. Savo veikale Rousseau konkrečiais pavyzdžiais parodo šias problemiškas fizikos ir chemijos sankirtos vietas, argumentuoja už chemijos disciplinos autonomiją.

MEDICINOS FILOSOFIJA: LIGOS IR SVEIKATOS APIBRĖŽIMO PROBLEMA

Aistė Bartkienė

*Vilniaus universiteto, Sveikatos mokslų instituto, Sveikatos etikos,
teisės ir istorijos centras*

Nors medicinos filosofijos šaknis galima sieti dar su antikinė Graikija ir Hipokrato mokykla, tačiau kaip atskira filosofijos atšaka ji yra išsamiau plėtojama nuo XIX amžiaus pradžios. Viena pagrindinių problemų joje yra sveikatos ir ligos apibrėžimas. Sveikatą ir ligą tikriausiai galima laikyti centrinėmis sąvokomis visoje bioetikoje: priklausomai nuo to, ką laikysime esant liga, reikalinga gydymo, o ką tik lengvu nukrypimu nuo normos, medicinos sfera siaurės arba plėsis. Tirti skirtumą tarp ligos ir sveikatos yra svarbu ir todėl, kad būtent liga yra tai, kas skatina žmones kreiptis pagalbos, t.y. jei manau, kad sergu (pvz. aukšta temperatūra), tai kreipsiuosi pagalbos, o jei galvoju, kad man tiesiog neišeina susikaupti ir turiu per daug energijos (pvz. ADHD atveju), bet visiems taip pasitaiko, tai galiu ir toliau dorotis su tuo pats. Nuo ligos sampratos priklauso, ar visuomenė žmones traktuoja kaip sergančius – t. y., ar jie turėtų gauti kokį nors gydymą (pvz. nevaisingumo, kleptomanijos, alkoholizmo, ADHD, nutukimo ir t. t. atvejais). Sveikatos ir ligos apibrėžimai skirtingose kultūrose gali skirtis. Lygiai taip pat supratimas, kas yra liga, gali kisti priklausomai nuo šimtmečio ar dešimtmečio. Šio pranešimo tikslas yra parodyti ne tik kokios problemos kyla siekiant apibrėžti sveikatą ir ligą, bet ir kodėl skirtingos ligos ir sveikatos sampratos yra svarbios nagrinėjant medicinos etikos klausimus. Pranešime bus pristatoma natūralistinė ir normatyvistinė ligos ir sveikatos koncepcija, nurodomi teoriniai sunkumai, kylantys pateikiant apibrėžtis, ir pateikiama abiejų pozicijų kritinė analizė.

NAUJA KNYGA APIE ZOOLOGĄ PRANCIŠKŲ BALTRŲ ŠIVICKĮ

Vincas Būda, Laima Petrauskienė
Gamtos tyrimų centras

Laimos Petrauskienės knyga *Pranciškus Baltrus Šivickis, 1882–1968* iš serijos *Lietuvos mokslo įžymybės* (specialusis redaktorius Vincas Būda) išleido Gamtos tyrimų centras 2020 m. Knyga yra 231 p., gausiai iliustruota nuotraukomis. Parašyta populiariai, tad įdomi ne vien mokslininkams, o visiems besidomintiems XX a. istorija. Nušviesti svarbiausi Šivickio gyvenimo faktai, jo mokslinio darbo kryptys ir kita, plačių interesų asmenybės veikla. Rašant knygą, ištyrinėtas didžiulis Šivickio archyvas, atkapstyta daug naujų, anksčiau nežinotų faktų iš jo gyvenimo. Paliestos tokios temos, kuriomis anksčiau buvo nepriimta šnekėti: santykiai tarp dviejų didžiųjų XX a. zoologų – Tado Ivanausko (1882–1970) ir Šivickio bei palygintas jų įnašas į mokslo lobyną. Šivickio mokslinis įnašas buvo didesnis nei Ivanausko; pastarasis buvo daugiau gamtininkas, nei mokslininkas, bet dėl lojalumo sovietų valdžiai buvo daug labiau garsinamas, nei Šivickis; iki šiol dalis mokslo istorijos populiarintojų nenori matyti, kad kai kurie akcentai XX a. Lietuvos biologijos istorijoje turėtų būti sudėlioti kitaip, nei jie buvo sudėlioti sovietmečiu. Aptarta atmosfera tarpukario Lietuvos universitete, kuri, deja, nebuvo labai gera.

Parodytos sudėtingos darbo ir gyvenimo sąlygos sovietmečiu – tema, kuri ankstesniuose rašiniuose irgi buvo apeinama arba apie ją parašomi tik keli sakiniai. Autorė daugelį metų šifravo Šivickio kino bei fotoarchyvą, išaiškino daug įdomių epizodų, iškilių asmenybių (VDU profesorių, meno ir politikos žmonių, netgi Smetonos šeima). Knygą pagyvina tokie skyriai kaip „Charakterio bruožai“ bei „Linksmasis priedas“. Internetinę knygos versiją galima rasti Gamtos tyrimų centro tinklapyje, naudojant šiuos raktinius žodžius: gamtos tyrimų centras →leidiniai →neperiodiniai leidiniai →knygos →2019

MARIJOS GIMBUTIENĖS RECEPTAI JAV LIETUVIŲ SPAUDOJE XX a. 7–JAME DEŠIMTMETyje

Dalia Cidzikaitė

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Vartant XX a. antrosios pusės JAV lietuvių spaudą, galima susidaryti įspūdį, jog Marija Gimbutienė ir jos darbai buvo atidžiai stebimi ir vertinami išsivijios lietuvių. Joje rasime užfiksuotus bene visus svarbiausius dr. Gimbutienės profesinės karjeros ir akademinės veiklos įvykius: nuo straipsnių apie mokslininkės skaitytas paskaitas vietos lietuviams, jos parašytas knygas, dalyvavimą konferencijose iki išsamių Gimbutienės plačios veiklos apžvalgų. Neliko nepastabėti ir dr. Gimbutienės apsilankymai sovietų Lietuvoje XX a. septintame dešimtmetyje ir vėliau. Būtent šios kelionės JAV lietuvių spaudoje sukėlė tikrą audrą, kurioje špagas viešai sukryžiuvo Bronys Raila, savo skiltyje *Dirvoje* gynęs Gimbutienę, ir Juozas Kojelis, žurnale *Į Laisvę*, dienraštyje *Draugas* ir kitur ironiškai komentavęs ne tik mokslininkės „vaisingą bendradarbiavimą su tarybiniais etnografais“, bet ir su padidintu stiklu žvelgęs į jos 1966–1967 m. UCLA veikusią lietuvių liaudies meno parodą, nuo septintojo dešimtmečio jos dėstomą lietuvių kalbos kursą bei tame pačiame universitete Gimbutienės iniciatyva 1967 m. suorganizuotą K. Donelaičio 200 metų mirties minėjimą. Pati Gimbutienė šioje beveik visus metus užsitęsusi „diskusijoje“ nedalyvavo, nors, žinoma, pergyveno. Reakcingesnių vietos lietuvių neretai vadinta „komuniste“, sulaukusi ne vieno grasinančio skambučio į namus, dr. Gimbutienė buvo viena iš pirmųjų atvirai nedeklaravusių, bet savo veiksmais aiškiai palaikiusių XX a. antroje pusėje liberalios JAV lietuvių dalies, kuriai atstovavo 1957 m. įkurta *Santaros–Šviesos* federacija, žurnalas *Metmenys* ir mėnraštis *Akiračiai*, propaguoti „veidu į Lietuvą“ laikyseną.

ASTRONOMO ANDRIAUS STRECKIO 1778 M. MOKSLINĖ KELIONĖ

Veronika Girininkaitė

Vilniaus universiteto biblioteka

Pranešime pristatomas Vilniaus observatorijos ir Vakarų Europos mokslo pasaulių bendravimo epizodas, nutikęs 18 a. pabaigoje. Edukacinės Komisijos pavedimu Andrius Streckis (1737–1797) vyko į Paryžių, Londoną, kelis vokiškus miestus. Jo kelionės tikslai buvo keleriopi – turėjo mokytis iš užsienio kolegų, pirkti įrangą Vilniaus observatorijai, skelbti žinią apie Vilniuje neseniai atrastą žvaigždyną *Taurus Poniatovii* ir pasirūpinti, kad Martynas Počobutas būtų pasiūlytas ir išrinktas Paryžiaus Mokslų akademijos nariu-korespondentu. Tyrimas–rekonstrukcija, paremtas Vilniaus universiteto ir Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių tyrimu, teikia žinių apie to meto mokslo komunikaciją. Tarp tirtų rankraščių yra Streckio ataskaitų, kuriose pasakojo apie kelionę, jo ir kolegų gautų laiškų, oficialių dokumentų. Rankraščiai leidžia ne tik sekti astronomo kelionės maršrutą, tačiau ir nustatyti jo lankymosi Paryžiuje, Londone ir kitur laiko tarpus, mokslo įžymybių, su kuriais bendravo, pavardes. Atrasta ir naujų faktų: būdamas Didžiojoje Britanijoje Streckis dukart lankėsi Oksforde, kur taip pat stebėjo Saulės užtemimą, Paryžiuje vykdė fizikinius bandymus Akademijos posėdyje, grįždamas į Abiejų Tautų Respubliką užsuko į Getingeno universitetą. Ši Streckio kelionė ankstesnėje literatūroje buvo minėta, tačiau dar niekada nebuvo aptarta detalai.

JURGIS AMBRAZIEJUS PABRĖŽA: AR JIS NUSIPELNĖ 7 ŽVAIGŽDUČIŲ ĮVERTINIMO?

Jonas Grincevičius, Nora Šlekiene

Vilniaus universiteto Farmacijos centras

Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849) buvo ne tik kunigas, vienuolis, pedagogas, lietuvių kultūrinio sąjūdžio dalyvis, žemaičių raštijos veikėjas ir mokslo terminijos kūrėjas, bibliofilas, poliglotas, bet ir botanikas, gydytojas ir ... vaistininkas. Jis taip pat parašė fundamentalųjį pirmąjį veikalą lietuvių kalba (žemaičių tarpe) *Taislius augyminis* (1843), kuris paliko gilius įspaudus Lietuvos botanikos ir farmacijos moksle. 1997 metų Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) pranešime *Vaistininko vaidmuo sveikatos priežiūros sistemoje* yra siūloma „septynių žvaigždučių“ farmacijos specialisto samprata. Jis turėtų atitikti šiuos kriterijus: būti globėjišku, priimančiu sprendimus, lengvai bendraujančiu, lyderiu, vadybininku, mokymosi visą gyvenimą dalyviu, mokytoju. Apibendrinant, galima teigti, kad šiuo požiūriu Jurgis Ambraziejus Pabrėža pralenkė laiką ir gyvendamas XIX amžiuje kuo puikiausiai atitiko visus šiuos kriterijus.

MOKSLO ISTORIJOS ŽINIŲ SKLAIDA VIRTUALIOJE ERDVĖJE

Vilma Gudienė*, Viktorija Šimkutė*, Monika Ramonaitė**

**Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Farmacijos fakultetas*

***Vilniaus universitetas*

Mokslo istorijos tyrinėtojams svarbu ne tik analizuoti, tirti, vertinti, interpretuoti šaltinius bet ir populiarinti tyrimų rezultatus, žinias. Keičiantis socialinei aplinkai keičiasi žinių sklaidos metodai. Retoriką keičia vizualinė informacija, pokalbius – virtualūs komentarai.

2020 kovo mėn. prasidėjus karantinui daugelis veiklos sričių persikėlė į virtualią erdvę. Tuo metu nutarėm kurti virtualią bendravimo erdvę Medicinos ir farmacijos istorijos diskusijų *facebook* grupę ir leisti *facebook* puslapį. Numatėme tokius tikslus ir siekius: telkti, diskutuoti, dalytis, komentuoti ir populiarinti medicinos ir farmacijos istorijos tyrimus. Kvietėme medikus ir vaistininkus, studentus ir visus mokslo istorijos gerbėjus rašyti, komentuoti, siųsti nuotraukas, gydytojų ir vaistininkų atsiminimus, siūlyti diskusijų temas.

Uždaroje grupėje sutelkėme 300 dalyvių ir puslapį peržiūri 800 sekėjų. Grupės nariai dalinasi istorinėmis nuotraukomis, informacija apie renginius, leidinius, parodas, edukacijas ir kt. Kai kurios nuotraukos papildo Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus skaitmeninius fondus. Grupės nariai dalinasi informacija rasta įvairiuose portaluose apie simbolius, pastatus ir diskusijose matome emocinį ryšį tarp medicinos istorijos detalių ir visuomenės. Šią informaciją turime išsaugoti kaip medicinos ir farmacijos paveldo dalį.

Lietuvoje medicinos ir farmacijos istorijos tyrinėtojai ir mėgėjai dirba skirtingose institucijose ir neturėjo patogios platformos kur galėtų diskutuoti ir dalintis rūpimais klausimais.

Vienas iš prioritetinių tikslų buvo populiarinti mokslo istoriją, įtraukiant jaunąją kartą į diskusijas ir norą pažinti.

Grupės turinio kūrime dalyvauja mokslininkai, medikai, vaistininkai, bibliotekininkai, kolekcininkai, studentai, vaistininkų ir gydytojų palikuonys ir kt. Puslapio skaitytojų identifikuoti negalime.

TAUTINIO ATGIMIMO TEMA LAIKRAŠTYJE *FARMACEUTŲ REIKALAI* 1911–1912, 1918 M.

Vilma Gudienė

Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus

Laikraštis *Farmaceutų reikalai* skelbė, kad 1918 m. pradžioje carinės Rusijos gubernijose gyveno apie 2000 lietuvių farmacininkų. Daugiausiai jų dirbo Maskvos vaistinėse. XX a. pradžioje Maskvoje ir Peterburge įkurtos farmacininkų kuopelės. Narius vienijo lietuvybės išsaugojimo idėja. Maskvos farmacininkų kuopelė turėjo draudžiamos lietuviškos spaudos knygynėlius.

Atgavus lietuvišką spaudą Maskvos farmacininkai 1911 m. pradėjo leisti *Aušrinės* priedą *Farmaceutų reikalai*, jis ėjo 1911–1912 m. ir dar vienas numeris išleistas 1918 m.

Šio pranešimo tikslas atskleisti, kokius siekius turėjo laikraščio leidėjai, kokios aptariamoms pagrindinėms temoms leidinyje ir įvardinti šios veiklos lyderius.

Pagrindinis leidėjų tikslas buvo burti carinėje Rusijoje dirbančius farmacininkus, skleisti tarp jų tautines idėjas, skatinti grįžti į tėvynę ir dirbti jos labui. Šiems tikslams pasiekti buvo norima įkurti profesinę organizaciją.

Tik maža dalis laikraščio publikacijų nagrinėjo profesines temas. Didžioji dalis buvo skirta tautinio sąjūdžio temoms, farmacininkų tautinei savimonei būdinti ir stiprinti.

Laikraščio sumanytojas ir iniciatorius buvo Maskvos kuopelės vadovas Jonas Kašinskas (1883–1912). 1911 m. jis grįžo į Lietuvą ir laikraščio leidybos reikalus patikėjo kitiems Maskvoje dirbusiems farmacininkams. Nors laikraštis buvo laukiamas ir remiamas lietuvių farmacininkų, bet išvykus vadovui J. Kašinskui išleisti tik keli numeriai ir leidyba nutrūko.

1918 m. sausio mėnesį išėjo dar vienas *Farmaceutų reikalų* laikraštis Maskvoje. Jo puslapiuose sklandė nepriklausomos Lietuvos farmacijos sistemos kūrimo planai ir pagalbos plano kūrimas į Lietuvą grįžtantiems farmacininkams. Redakcijos komisiją sudarė Antanas Sutkus (1892–1968), Steponas Nasvytis (1883–1976), Vladas Narbutas.

MARIJOS ALSEIKAITĖS-GIMBUTIENĖS SANTYKIS SU TĖVAIS

Kornelija Jankauskaitė

Nepriklausoma tyrėja, Marijos Alseikaitės-Gimbutienės biografė

Tėvai, namai Marijai Alseikaitei-Gimbutienei labai daug davė, kad susiformuotų savita mokslininkės asmenybė. Vaikystėje Mariją gaubia didelė tėvų meilė. Motina Veronika Janulaitytė-Alseikienė Vilniaus krašte atliko 300 trachomos operacijų, dalyvavo švietėjiškoje *Ryto* draugijos veikloje, steigė amatų mokyklėles mergaitėms. Jiedu su vyru Danielium Alseika ir kitais lietuviais Pirmojo pasaulinio karo metais įkuria Lietuvių sanitarinės pagalbos draugiją (Minske) ir ligoninę, 1918 m. ją pergabena į Vilnių, įkuria pirmąją lietuvišką polikliniką. Abu tėvai – gydytojai, dideli visuomenininkai, visapusiškos asmenybės. Tėvas Danielius Alseika, dirbdamas gydytojo darbą, dar vadovauja visam Vilniaus krašto politiniam gyvenimui – eina Laikinojo Vilniaus komiteto pareigas (1923–1926), dirba istoriko darbą. Alseikų namai Jogailos gatvėje – lietuviškumo salelė lenkų okupacijos metais.

D. Alseikos asmenybės karūna pasipuošia dar vienu brangakmeniu – judviejų su dukra Marija labai artimų ir šiltų santykių žavesiu. Tėvas Marijai – pasaulėžiūros, gyvenimo kelio vadovas. Stiprus motinos V. Alseikienės ir dukters Marijos dvasinis ryšys. Iš savo namų Marija išsineša meilę ir pagarbą darbui, valią, laisvės, nepriklausomybės, grožio pojūtį. M. Gimbutienės ryšys su Vilniaus kraštu išlieka visą gyvenimą.

ALBINO RIMKOS INDĖLIS Į MOKSLO IDĖJŲ IR ŽINIŲ SKLAIDĄ VISUOMENĖJE

Romualdas Juzefovičius
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Pranešime siekiama atskleisti ir įvertinti žinomo statistikos teoretiko, publicisto, Kauno ir Vilniaus universitetų profesoriaus, vieno iš pirmųjų akademikų Albino Rimkos (1886–1944) ekonominio liberalizmo idėjų sklaidos įtaką organizuojant tarpukario Kauno gyventojų švietimą ir mokslo žinių populiarinimą, steigiant visuomenines mokymo ir ugdymo institucijas.

Nors tik dalis Kauno mokslininkų per visą tarpukario laikotarpį pritarė A. Rimkos nuosekliai propaguojamo moderniojo liberalizmo ekonominėms ir socialinėms doktrinoms, tačiau demokratijos, kūrybinės laisvės, išsilavinusios bei veiklios asmenybės ugdymo, modernios visuomenės kūrimo idėjos tapo daugelio Lietuvos universiteto intelektualų šviečiamosios veiklos visuomenėje vertybiniu pagrindu. Kauno profesūra siekė mokslo žinias ir jų sklaidos patirtis pritaikyti organizuojant tiesioginį skirtingų visuomenės sluoksnių ir išsilavinimo lygio suaugusiųjų gyventojų ugdymą, steigė visuomenines suaugusiųjų švietimo institucijas.

A. Rimkos teoriniai darbai yra išsamiau analizuoti Stanislovo Martišiaus ir kitų ekonomistų darbuose, tačiau jo viešosios edukacinės veiklos ypatumai dar nėra specialiai tirti ir įvertinti. Remiantis A. Rimkos rankraštinio palikimo fondo šaltiniais, archyvų dokumentais, nepriklausomos Lietuvos publicistika, šiame pranešime mėginama nustatyti svarbiausius jo mokslinio pasaulėvaizdžio ir intelektualų visuomeninio švietimo sąjūdžio veiklos kryptingumo sanglaudų bruožus. Taip pat atskleidžiami dar netirti akademiniai ryšiai su Antanu Purėnu, Vladu Lašu, Petru Leonu, Vaclovu Biržiška ir kitais skirtingų sričių mokslininkais.

LIETUVA, SENOJI EUROPA IR LIETUVA EUROPOJE: MARIJOS GIMBUTIENĖS IDĖJŲ AKTUALUMAS IEŠKANT BENDRŲJŲ LIETUVYBĖS IR EUROPIETIŠKUMO PAGRINDŲ

Naglis Kardelis

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Europinė civilizacija stovi ant judeokrikščioniškosios ir antikinės kultūrų pagrindo. Europai, kurioje gyvena daugybė skirtingų tautų, puoselėjančių lokalias nacionalines kultūras, jis suteikia kultūrinio universalumo ir pamatinių vertybių bendrumo matmenį. Bet Europa laikosi ne tik ant šio pamato. Marija Gimbutienė, remdamasi Europoje vykdytų archeologinių kasinėjimų rezultatais ir jais grįstomis artefaktų reikšmių rekonstrukcijomis, iškėlė hipotezę, kad neolito laikais senajame žemyne klestėjo Senosios Europos civilizacija, apogėjų pasiekusi prieš 6-7 tūkstantmečius. Mokslininkė atskleidė, kad savo etosu Senosios Europos kultūra buvo artima senovės baltų kultūrai. Senosios Europos kultūroje, kuri ilgą laiką buvo palyginti vieninga beveik visoje Europos teritorijoje, susiformavusios vertybinės nuostatos galėtų būti suvoktos kaip papildomas Europos kultūrinio bendrumo matmuo, leidžiantis klausyti apie universalių šiuolaikinės Europos – Naujosios Europos – kultūros pamatų galimybę. Tradicinės paskirų Europos tautų kultūros, tokios, kaip lietuvių, aukštosios europinės kultūros, stovinčios ant antikinių ir judeokrikščioniškųjų pamatų, fone iš pirmo žvilgsnio galėtų atrodyti kaip siaurai lokalias, bet įsisąmoninus jų ištakas pasaulėžiūros požiūriu vieningoje Senosios Europos kultūroje, įmanoma išvelgti naują jų universalaus reikšmingumo dimensiją.

Gimbutienės rekonstrukcijos, atskleidžiančios tradicinės lietuvių kultūros ir hipotetiškai atkuriamos Senosios Europos kultūros jungtis, leidžia atsikratyti polinkio niekinti tradicines kultūras kaip esą stokojančias universalumo ir kultūrinio reikšmingumo. Mokslininkės atradimai parodo, kaip, išvengiant uždarumo, tradicinę lietuvių kultūrą įmanoma suvokti kaip paženklinatą universalios europinės kultūros, siekiančios priešistorės laikus, bet neprarandančios aktualumo ir dabar, žyme. Mąstydami apie kultūrinius Naujosios Europos pamatus, tradicinę lietuvių kultūrą, įsisaugojusią Senojoje Europoje, privalome suvokti kaip organišką šių naujųjų Europos pamatų dalį.

Tad kartu su Gimbutiene mąstydami apie Senąją Europą, iš naujo atrandame Lietuvą Europoje ir galime kurti viltingą Naujosios Europos viziją. Sykiu ir pačią lietuvybę imame suvokti ne kaip oponuojančią europietiškumui, bet kaip įsisaugojusią europietiškume – kaip organišką jo dalį.

**KELETAS ŠTRICHŲ IŠ PAULIAUS SLAVĖNO (1901–1991)
BIOGRAFIJOS IR DARBŲ: PAŽYMINT 120–METĘ
AKADEMIKO GIMIMO SUKAKTĮ**

Libertas Klimka

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija

Akademiko plačiašakė veikla ir jos reikšmė Lietuvos mokslui gana išsamiai nušviesta knygoje *Akademikas Paulius Slavėnas* (sud. S. Matulaitytė, 2001 m.). Tačiau laikmečio iššūkiai suaktualina vieną ar kitą problemą, kurią sprendžiant mūsų mokytojų sukaupta išmintis būtų labai pravarti. Iš čia ir noras ją nagrinėti, interpretuoti iš nūdienos pozicijų. Šio pranešimo pagrindinė gija – akademiko nuostatos tautinės kultūros atžvilgiu. Kaip žinia, P.Slavėnas – pirmasis Kauno universiteto absolventas, 1925 m. apgynęs diplominį darbą, vadovaujant doc. B. Kodačiui. Tikėtina, kad vadovo patriotinės nuostatos turėjo nemažos įtakos auklėtinio politinės veiklos kryptį, plėtotai Lietuvos vakarų sąjungoje. Lygiai ir jo domėjimuisi dangaus skliauto „lituanistika“-lietuviškais žvaigždžių pavadinimais, pasireiškęs publikacijomis *Gamtos* žurnale. Minėtinas taip pat P. Slavėno apsilankymas mėgėjiškoje kun. Antano Petraičio (1861–1933) observatorijoje Čikagoje, doktorato rengimo metu.

Akademiko žurnale P. Slavėnas 1936 m. pasiūlė originalią tautinę tipologiją, išskirdamas tokius dėmenis: ištakas, etninį susiskaldymą, federalizmą. Susiskaldymas – tai etninės bendrijos valstybėje. Federalizmą apibūdina tautos požiūris į kaimynus, į pasaulį, žmogų ir kultūrą. Taigi raginama tautiškumą suvokti plačiai, remiantis objektyviomis kultūrinio bei istorinio gyvenimo apraiškomis. Ogi ištakų tyrimams P. Slavėnas pasitelkė lietuvių kalbą, išsikėlęs sau grandiozinį uždavinį: matematinės logikos metodais, lyginant skirtingų indoeuropiečių šeimos kalbų žodžių darybos principus, atkurti prokalbės struktūrą ir net jos susiformavimo aplinkos bruožus. Ši problema, greta vadovavimo VU Astronomijos katedrai, užimdavo vis daugiau akademiko laiko; gal net tapdama viena iš universitetinio astronomų kolektyvo išsiskyrimo 1957 m. priežastimi.

Nepamirštami faktai, kad Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija, vadovaujama akademiko P. Slavėno, nuo 1957 m. rengdavo bendras Baltijos šalių konferencijas, o 1989 m. pirmoji iš Lietuvos organizacijų atsiskyrė nuo sovietinio sąjunginio darinio. Molėtų observatorijoje 1980 m. įkūrus visuomeninį astronomijos istorijos muziejų, P. Slavėnas entuziastingai pritarė numatytiems jame plėtoti etnokosmologijos tyrinėjimams.

BERNARDAS LAUNAS – GYDYTOJAS IR VISUOMENĖS VEIKĖJAS

Ramūnas Kondratas

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija

Šių metų vasario 16 d. mirė nesulaukęs 100-ojo gimtadienio iš Lietuvos kilęs žymus JAV kardiologas, mokslininkas, išradėjas ir Nobelio taikos premijos laureatas Bernardas Launas (Bernard Lown, 1921–2021). 2002 m. vasario 16 d. B. Launas buvo prezidento V. Adamkaus apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi. Širdies atgaivinimui jis išrado tiesioginės srovės defibriliatorių (1961 m.), sukūrė šios srovės efektyvaus naudojimo metodiką. Sekančiais metais jis išrado procedūrą vadinamą kardioversiją, kuri naudodama trumpus elektros impulsus atkuria sutrikusį širdies ritmą, ir sukonstravo prietaisą, kuri pavadino kardioverteriu. Jis pirmas ėmė naudoti lidokainą širdies ritmo sutrikimams gydyti (1965 m.).

Siekdamas atkreipti visuomenės dėmesį į didėjančią branduolinio karo tarp SSRS ir JAV pavojų, 1961 m. jis subūrė grupę Bostono universitetinių ligoninių gydytojų ir jie įkūrė organizaciją *Gydytojai už socialinę atsakomybę (Physicians for Social Responsibility)*. Kartu su Rusijos kardiologu Jevgenijumi Čazovu, 1980 m. įkūrė tarptautinę organizaciją *Pasaulio gydytojai prieš branduolinį karą (Physicians for the Prevention of Nuclear War)*, kuri 1985 m. buvo apdovanota Nobelio taikos premija.

Šiuo pranešimu norėčiau pagerbti šią kilnią asmenybę – žmogų kurio gyvenimo kredo buvo „Gydyk ne širdį, bet žmogų, turinti širdį“.

BERNARDAS LAUNAS UTENOJE

Edmundas Kutka

Utenos kraštotyros muziejus

Tai, kad Bernardas Launas (Bernard Lown, 1921–2021) gimė ir savo vaikystę praleido Utenoje mums kelia pasididžiavimo jausmą. Jo pasiekimai tarnavo visai žmonijai ir mes jį gerbiame kaip tiesioginės srovės defibriliatoriaus išradėją, kaip iniciatyvos *Pasaulio gydytojai prieš branduolinį karą* kartu su Evgenijuni Čazovu, kaip iniciatyvos steigti kardiologijos centrus prie stambesnių ligoninių pradininką.

Jo tėvai kilę iš rabinų šeimų – motina iš Balbieriškio, tėvas iš Širvintų. Į Uteną jaunoji šeima atsikraustė 1920 metais. Tėvas pasirodė kaip energingas ir iniciatyvus žmogus, greitai tapo žydų kahalo vadovu. Su jaunu bendradarbiu Kutžgailiu ėmėsi verslo ir Utenoje įrengė malūną, jam sukurti elektrinę, pastatė lėptpjūvę o energijos perteklių teikė miestui. Gavęs brolio pasiūlymą atvykti į Ameriką patyrinėti verslo galimybių, jis su šia idėja jau nebesiskyrė.

Jaunasis Bernardas, būdamas 6 metų, pradėjo lankyti hebrajų mokyklą, o vakarais lankė ješivą. Mokyklose buvo skiepijama meilė savo tautai, mokslui bei lietuvių kalbai ir istorijai.

**SCIENTIA TERRAM NON NOSCIT: VILNIAUS
IMPERATORIŠKOJO UNIVERSITETO (1803--1832)
PROFESORIŲ DALYVAVIMAS PARYŽIAUS MOKSLO
DRAUGIJOSE**

Daiva Milinkevičiūtė
Vilniaus universitetas

Vilniaus imperatoriškojo universiteto (toliau – VIU) dėstytojais buvo daugelių prestižinių mokslo draugijų nariais. Tokioje aplinkoje vykstančios mokslinės diskusijos skatino naujus tyrimus, technologinį ir metodologinį proveržį. Be to, aptariamuoju laikotarpiu jokioje kitoje srityje Vilnius nebuvo toks tarptautiškas, kaip akademiniam lygmenyje. VIU profesoriai ir adjuntai savo tyrimus skelbė užsienyje, vyko į mokslo keliones, priklausė užsienio mokslo draugijoms, taip įsitraukdami į europinį akademinį tinklą, orientuotą į tarptautiškumą. Istoriografijoje VIU profesorių ir adjunktų priklausymo Europos mokslo draugijoms problema tirta nebuvo. Šiame pranešime glaustai pristatysime svarbiausias Prancūzijos draugijas, kurioms priklausė vilniečiai mokslininkai, jų funkcijas, priėmimo į jas sąlygas ir mokslinės veiklos raišką. Bandoma ieškoti VIU profesorių darbų šiose draugijose, per asmenis atsekti ryšį tarp žmonių ir institucijų. Nagrinėjama, kokią vietą šiose draugijose užėmė VIU profesūra ir koks buvo jos indėlis į mokslą europiniame lygmenyje. Taigi šio pranešimo svarbiausias tikslas yra pristatyti Vilniaus mokslininkų tarptautinę mokslo tiriamąją veiklą Europos mokslininkų ir mokslo institucijų kontekste.

CIKLINĖ VYTAUTO KAVOLIO POSTMODERNIZMO SAMPRATA

Alvydas Noreika

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Pasaulyje ir Lietuvoje netylant ginčams dėl postmodernizmo – kas jis yra; ar galima jį traktuoti kaip istorinę epochą; jei taip, tai kada jis prasidėjo ir panašių su juo susijusių dalykų, – pravartu atsigręžti į šiai tematikai skirtus Amerikos lietuvių sociologo Vytauto Kavolio (1930–1996) darbus. Jie tuo labiau reikšmingi, kad su postmodernizmu susijusius klausimus lietuvių išėivių mokslininkas svarstė tuo metu, kai postmodernizmo sąvoka įsitvirtino Jungtinių Valstijų sociologijoje (XX a. 7 dešimtmečio pabaigoje – 8 dešimtmečio pradžioje), ir iš kur ji, kaip teigia postmodernizmo teorijos tyrinėtojas vokiečių filosofas Wolfgangas Welschas, pateko į filosofiją ir visuotinai įsitvirtino.

Požiūrį į postmodernizmą Kavolis plėtoja savo fazinės-ciklinės modernizacijos koncepcijos kontekste. Remdamasis šia koncepcija, mokslininkas postmodernizmą traktuoja kaip vieną iš modernizacijos proceso fazių. Šiai fazei būdinga tai, kad joje vyksta modernistinių ir antimodernistinių asmenybės ir kultūros elementų, susiformavusių per pirmąsias dvi modernizacijos proceso fazes, integracija į vieną sąryšingą visumą.

Iš fazinės-ciklinės Kavolio modernizacijos koncepcijos plaukia išvada, kad, kaip modernizacija, taip ir postmodernizmas yra ne vienetinis, kaip įsitikinę dauguma postmodernizmo teoretikų, bet daugkartinis žmonijos istorijos įvykis. Jis gali pasikartoti kiekvieną kartą, kai kokia nors visuomenė, kultūra ar civilizacija išgyvena modernizaciją. Remdamasis tokiais sumetimais, postmodernizmą Kavolis aptinka ir Antikoje, ir XVIII a. Vakarų Europos visuomenėse, ir lietuvių kultūros istorijoje.

**PROF. VINCENTAS ČEPINSKIS ROCKEFELLERIO
FONDO ARCHYVUOSE**

Judita Puišo

Kauno technologijos universitetas

Profesorius Vincentas (Vincas) Čepinskis (1871–1940) buvo ne tik fizikos ir fizikinės chemijos pradininkas Lietuvoje, bet ir valstybės veikėjas. Jis mokėsi Šiaulių gimnazijoje, 1894 m. baigė Sankt Peterburgo universiteto Matematikos ir gamtos fakultetą, įgijo fizikochemiko specialybę. 1,5 metų dirbo Rusijos matų ir saikų rūmuose D. Mendelejevo laborantu. 1897–1900 m. studijavo, dirbo mokslinį darbą Ciuricho politechnikos institute. Nuo 1902 m. dėstė Liepojos komercijos mokykloje, nuo 1904 m. iki 1915 m. jos direktorius. I pasaulinio karo pradžioje su mokykla evakavosi į Rusiją, dirbo Maskvos susisiekiimo instituto laboratorijoje, dėstė Lutugino liaudies universitete Sankt Peterburge, mokytojavo Ugličo realinėje mokykloje ir moterų gimnazijoje. Grįžęs į Lietuvą 1918 m. paskirtas Švietimo ministerijos Aukštųjų mokyklų skyriaus vedėju, su M. Biržiška buvo atsakingas už Vilniaus universiteto atkūrimą. 1919 m. Lietuvos vyriausybės atstovas Londone. Nuo 1920 m. Aukštųjų kursų Fizikos lektorius. 1922–1936 m. dėstė Lietuvos, o vėliau Vytauto Didžiojo universitete. 1922–1926 m. Fizikos, 1926–1936 m. Fizinės chemijos katedros vedėjas, 1922–23 m. ir 1928–29 m. prorektorius, 1923–24 ir 1929–33 m. rektorius, garbės profesorius (1937). 1920–1922 m. Steigiamojo Seimo, 1922 11–12 I Seimo narys. 1926 m. liepos –1926 m. gruodžio mėn. Švietimo ministras, ministro pirmininko pavaduotojas.

Rockefellerio fondo archyvo centro Tarptautinio švietimo tarybos fonde (FA062) saugoma byla “Lithuania 1 University of Kaunas, Institute of Physics and Chemistry” (*Kauno universiteto Fizikos ir chemijos institutas*). Ši byla pradėta 1926 m. Joje saugoma J. D. Rockefeller Tarptautinio švietimo fondo ekspertų ataskaita, prof. V. Čepinkio susirašinėjimo su Rockefellerio fondo Tarptautinio švietimo taryba dokumentai, kuriuose prašymai skirti stipendijas mokslinėms stažuotėms bei finansuoti studijų ir mokslinių tyrimų poreikius, kurių didžiausias buvo Fizikos ir chemijos instituto statyba ir įrengimas.

ANDRIAUS SNIADOCKIO PORTRETAI: LEIDINIO PRISTATYMAS

Birutė Railienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Leidiny* skiriamas senojo Vilniaus universiteto profesoriui Andriui Sniadeckiiui (Jędrzej Śniadecki, 1768–1838), žyiam chemikui, biologui ir gydytojui. A. Sniadeckis atmenamas kaip chemijos mokymo novatorius, pažangių žinių skleidėjas, gerbiamas ir populiarus gydytojas. Per beveik pusę amžiaus, dirbdamas Vilniaus universitete, chemiją iškėlė į vieną populiariausių disciplinų, parašė pirmąjį Vilniaus universitete chemijos vadovėlį, padėjo pamatus organinei chemijai ir biochemijai filosofiniame veikale apie organinių kūnų teoriją, su kolegomis įkūrė Vilniaus medicinos draugiją.

Leidinyje publikuojami 45 tapybos, skulptūros, grafikos kūriniai, fotografijos ir spaudiniai, kurie primena su Sniadeckio veikla ir jo darbais siejamas XIX–XX a. kultūros įstaigas ir draugijas. Į portretų galeriją nesiekta surinkti visų spaudoje skelbtų paveikslų, bet norėta atspindėti svarbesnius leidinius ir iliustracijas, kurios tarsi šmėkstelėję romantiškojo laiko atšvaitai atskleidžia portretų pirmavaizdžius ir jų improvizacijas.

Portretų katalogo ekspozicija pradedama XIX a. tapyba ir skulptūra, taip pat grafikos kūriniais ir spaudinių iliustracijomis. Ekspoziciją pratęsia XX a. tapybos, grafikos darbai ir spaudiniai. Ji baigiama Vilniaus universiteto Mažosios aulos galerijoje tebesančiu Sniadeckio skulptūriniu biustu.

Leidinyje skelbiami du straipsniai: Birutės Railienės – apie Sniadeckio gyvenimą ir akademinę veiklą ir Neringos Markauskaitės – apie Sniadeckio portretų ikonografiją, kurią ji aptaria kaip tapybos, skulptūros ir grafikos kūrinių, knygų iliustracijų raišką. Leidinį papildo vardų ir kūrinių saugotojų rodyklės

Projektą finansavo Lietuvos kultūros taryba.

*Andriaus Sniadeckio portretai = Portraits of Jędrzej Śniadecki / sudarė Neringa Markauskaitė, Birutė Railienė. Vilnius : Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2020. 175 p. ISBN 978-9986-498-83-4.

JURGIO AMBRAZIEJAUS PABRĖŽOS BIBLIOTEKOS ISTORINĖ-BIBLIOGRAFINĖ REKONSTRUKCIJA: MEDICINOS IR FARMACIJOS RINKINIO ATVEJIS

Nijolė Raudytė*, Arvydas Pacevičius**

*Kretingos Apriėškimo vienuolyno biblioteka

**Vilniaus universitetas

Remiantis katalogais ir išlikusiomis knygomis, pranešime aptariamos pranciškono kunigo Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos (1771–1849) asmeninės bibliotekos kūrimo paskatos, komplektavimo šaltiniai, istorinio-bibliografinio atkūrimo galimybės, nagrinėjami medicinos ir farmacijos leidiniai. Taikant kritinį šaltinių analizės, proveniencinį, *de visu* metodus nustatyta, kad biblioteka buvo kaupiama naudodojant mainus, pirkimą, prenumeratą, gaunant dovanų, pasitelkiant pažįstamų ratą. Bibliotekos kūrime bei įveiklinime neatmestinos ir pranciškoniėskosios knygos kultūros apraiėskos. Palikti knygoėe Pabrėžos autografiniai kilmės įrašai, marginalijos yra unikalūs knygų saugojimo, prekybos ir sklaidos istorijos šaltiniai. Svarbiausi bibliotekos telkimo motyvai buvo pastoracinė ir mokslinė veikla, botanikos terminijos kūrimas, gydymo praktika, autorių darbų, likusių rankrašėiuose, rengimas. Šiuo metu yra identifikuota apie 50 proc. (193 vnt.) išlikusių Pabrėžos rinkinio knygų, saugomų Kauno apskrities vieėojoje (92 vnt.), Vilniaus universiteto (89), Kauno technologijos universiteto (8) ir kitose bibliotekose bei asmeninėse kolekcijose. Nustatyta, kad medicinos ir farmacijos veikalų dalį sudarė 86 vnt. (iš jų 38 iėtiri *de visu* ir 48 neiėlikę), priskirtini anatomijai, fiziologijai, chirurgijai, farmakopėjai, medikamentų gamybai, daugiatomiams praktinės medicinos darbams. Jose Pabrėža nuosekliai žymėjo leidinių kainą, atskleidžianėią medicinos literatūros įsigijimo ypatumus XIX a. Lietuvoje. Išlikusių medicinos ir farmacijos knygų proporcija (vos 50 proc. viso medicinos knygų rinkinio) rodo, kad bibliotekoje iš viso galėjo būti daugiau nei 300 pavadinimų knygų (450–500 tomų). Pabrėžos knygų rinkinys daugeliu požiūrių yra viena įdomiausių XIX a. I pusės asmeninių bibliotekų Lietuvoje.

VILNIAUS UNIVERSITETO GEOLOGIJOS MUZIEJAUS METEORITŲ KOLEKCIJOS ISTORIJA

Eugenija Rudnickaitė

Vilniaus universiteto Geologijos muziejus

Vilniaus universiteto (VU) Geologijos muziejaus meteoritų kolekcijos istorija neatsiejama nuo universiteto istorijos. Istorinių įvykių peripetijos įtakojo šios kolekcijos dydį bei likimą. Žinių apie meteoritus VU mineraloginiuose ir geologiniuose rinkiniuose randame I.Jakovickio 1836 m. sudarytame kataloge. Buvo dviejų pavadinimų geležinių meteoritų 9 vienetai ir penkių pavadinimų akmeninių meteoritų 10 vienetų. Žinoma, kad vieną iš jų – Bragino (geležinis) – tyrė broliai Janas ir Andrius Sniadeckiai bei mineralogas Ignas Horodeckis. Deja, iki šiol tų meteoritų aptikti nepavyko. Kolekcijos senbuvis yra 1893-09-22 nukritęs Zabrodjės (Zabrodės) meteoritas, kurį Odesoje ištyręs R.Prendelis grąžino į Vilnių, o N. Segijevskis 1894–04–30 atidavė į Vilniaus viešosios bibliotekos Gamtos istorijos muziejų. Kadangi Vilniaus Stepono Batoro universitete (1919–1939) buvo saugomi Vilniaus Senienų muziejaus (1855–1865) ir Vilniaus viešosios bibliotekos Gamtos istorijos muziejaus (1867–1915) rinkinių likučiai, darome prielaidą, kad tarp jų buvo ir Zabrodjės meteoritas. Buvo laikomas dingusiu. 1965 m. Zabrodjės meteoritas “surastas” tarp pavyzdžių VU Geologijos katedroje. Kauno Vytauto Didžiojo universiteto muziejuje sukaupta meteoritų, nukritusių Lietuvos teritorijoje, kolekcija: Andrioniškio (Padvarninkai) – krito 1929-02-09 naktį netoli nuo Andrioniškio (Anykščių raj.); Žemaitkiemio – 1933-02-02 vakare. Meteoritinis lietus krito ant Rundžių, Kliepšių, Volų ir Žemaitkiemio kaimų apylinkių (Ukmergės raj.). M. Kaveckis mainų būdu kolekciją praturtino kitose šalyse kritusių meteoritų pavyzdžiais. Šiandien meteoritų skyrius yra pakankamai turtingas. Turime 40 skirtingų meteoritų 67 pavyzdžius. Kolekciją papildo įvairių meteoritų šlifai skirti mikroskopiniams tyrimams.

GIMBUTŲ MOKSLINIS INDEĖLIS Į VILNIAUS UNIVERSITETO ZOOLOGIJOS MUZIEJŲ

Grita Skujienė, Viktorija Kuznecova, Jurgis Stašaitis
*Vilniaus Universiteto Gyvybės mokslų centro Biomokslų instituto
Zoologijos muziejus*

Su Vilniaus universitetu galime sieti ne tik archeologės-antropologės Marijos Alseikaitės-Gimbutienės (1921–1994) vardą, bet ir jos vyro mamos, Elenos Karosaitės-Gimbutienės (1894–1982) kolekciją. Iš ekspedicijų Marija anytos kolekciją papildė ne viena kriaukle, koralais ir kitokiomis jūros įdomybėmis. Išlikusiuose metrikuose pavyko rasti keletą įrašų, kad Marija Gimbutienė 1958 metais iš Venecijos Lido, vėliau nuo Ispanijos Viduržemio jūros pakrančių ir Lietuvos atvežė kriauklių, o 1976 metais iš Fidžio salų – koralų. Šiltus marčios ir anytos santykius atkleidžia meilus marčios įvardinimas – „Marytė G.“.

Artėjant Vilniaus Universiteto 400-ųjų metų jubiliejui, Gimbutams kilo idėja Zoologijos muziejų praturtinti dovana – kriauklių, koralų, jūros ežių ir jūros žvaigždžių kolekcija ir iš kriauklių sudarytu paveikslu, kaip „kolekcijos reklamine lentele“ (Gimbutienė, 1977). Dėl sudėtingo laikmečio šią idėją Jurgiui su dukra Aldona buvo nelengva įgyvendinti, bet galiausiai per R. Bogdanovą buvo pasinaudota diplomatiniais ryšiais ir 1977 metų liepos mėnesį kolekcija iš Vašingtono išplukdyta į Sankt Peterburgą, kur *Mikhail Lermontov* laivo iškrovimo jau laukė iš Vilniaus atvykęs doc. Jurgis Stašaitis.

Tuometinis Vilniaus universiteto pažangiosios mokslo minties muziejaus Zoologijos skyriaus vedėjas, dabar prof. habil. dr. Rimantas Rakauskas, eksponatus inventorizavo ir išsaugojo metrikus, iš kurių aiškėja, kad Elenos kolekciją pildė ne tik Marija Gimbutienė, bet ir S. Miniotienė, V. Grinius, L. Deveikytė, M. Forchin, A. Činikas, S. Enoroth. Kolekcijoje buvo 95 jūrinių moliuskų šeimos (616 rūšių), pora chitonų, sausumos ir kitų moliuskų (126 vnt.), koralų (13 vnt.) bei biologinis pajūrio rinkinys (44 vnt.). Išlikęs paveldas leidžia naujai pažvelgti į Gimbutų šeimos indėlį į Vilniaus universiteto istoriją, o ekspoziciją turime galimybę pamatyti Gyvybės mokslų centre Zoologijos muziejuje.

VAISTININKAS KAZIMIERAS AGLINSKAS IR LIETUVIŲ TAUTINIS ATGIMIMAS

Inga Stepukonienė

Vilniaus universiteto Kauno fakultetas

Kazimieras Aglinskas (1851–1924) – vaistininkas, draudžiamosios lietuviškos spaudos leidybos ir platinimo Lietuvoje organizatorius, aušrininkas. Jo įsteigta vaistinė Garliavoje XIX a. pabaigoje tapo svarbia priebėga daugybei krašto knygnešių. Vaistininkas aktyviai dalyvavo rengiant leidybai pirmąjį lietuvišką laikraštį *Aušra*, susirašinėjo su spaustuvininku J. Jankumi, savo asmeninėmis lėšomis rėmė šio leidinio autorius. Jis įkūrė ir pirmąjį Lietuvoje literatūrinį būrelį, kuriam priklausė J. Andziulaitis-Kalnėnas, Jonas Mačys-Kėkštas, Ksaveras Sakalauskas-Vanagėlis. Glaudi bičiulystė ir aktyvi tautinio žadinimo veikla jį siejo su daktaru Jonu Basanavičiumi.

VAISTŲ IR MEDICINOS PRIEMONIŲ TIEKIMAS LIETUVOS KARIUOMENEI 1919–1923 METAIS

Viktorija Šimkutė

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Farmacijos fakultetas

Vaistų ir medicinos priemonių savalaikis tiekimas yra vienas iš iššūkių, su kuriuo susiduria kariuomenė karo metu. Tai patyrė ir Lietuvos kariuomenė, kuri 1918 metų pabaigoje įsitraukė į Nepriklausomybės kovas. Naujai sukurtai valstybei, neturinčiai savų išteklių ir diplomatinių ryšių su užsienio valstybėmis, kovoti ir tinkamai aprūpinti karius buvo sunku. Vaistų ir medicinos priemonių tiekimu rūpinosi kariuomenės Sanitarijos skyrius ir 1919 metų sausio 13 dieną įkurta šio skyriaus farmacijos dalis.

1919–1923 metais Lietuvos kariuomenė daugiausiai sanitarijos ir medicinos priemonių gaudavo iš Amerikos Raudonojo kryžiaus, vietinių Lietuvos gyventojų ir Vokietijos bei kitų užsienio šalių. Paaukotas ir nupirktas turtas patekdavo į „Centralį vaistų sandėlį“, o iš jo buvo paskirstomas į kariuomenės vaistines. Vaistines turėjo atskiri kariuomenės daliniai ir karo ligoninės. Pagrindinė vaistinių užduotis – aprūpinti karius, ligonines, medicinos punktus gydymui ir sanitarijai reikalingomis priemonėmis. Vaistinės išduodavo medžiagas, tikrindavo jų kokybę, gamino vaistus. Šias paslaugas teikė savanoriškai į kariuomenę įstoję bei mobilizuoti farmacininkai, kurių 1920 m. buvo 14, o 1923 m. – 31.

Visa medicininio turto tiekimo grandinė buvo griežtai kontroliuojama. Į „Centralį vaistų sandėlį“ priimamų vaistų ir medicinos priemonių kiekius bei kokybę tikrino trijų narių, dažniausiai vaistininkų, komisija. Vaistinės taip pat turėjo griežtą apskaitą. Netinkamos kokybės vaistai nebuvo priimami. Valdant ribotus medicininio turto išteklius, buvo nustatytos atitinkamos normos kariuomenės daliniams ir ligoninėms, prekių judėjimas griežtai dokumentuojamas bei reikalauta tikslaus atsiskaitymo.

Apibendrinant galima teigti, kad Sanitarijos skyrius atsakingai valdė ribotus vaistų, medicinos pagalbos priemonių bei sanitarijos reikmenų išteklius.

JURGIS AMBRAZIEJUS PABRĖŽA – ŽYMUS BOTANIKAS, FARMACININKAS, LIAUDIES GYDYTOJAS

Janina Valančiūtė

Lietuvos medicinos biblioteka

Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849) – žymus botanikas, farmacininkas, liaudies gydytojas Sausio 15 d. sukako 250 metų, kai Večiuose, Skuodo rajone, gimė kunigas, pranciškonas, botanikas, gydytojas, vienas iškiliausių XIX a. švietėjų Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Pranešimo tikslas – apžvelgti šios įvairiaplanės asmenybės darbus botanikos ir medicinos srityje.

Vilniaus universitete gavęs teorinius pagrindus, bet studijų nebaigęs, A. J. Pabrėža sugrįžęs į Žemaitiją savarankiškai studijavo mediciną ir gamtos mokslus. Susikonspektavo 9 tomų *Bendrajį medicininį chirurginį žodyną*, iš kurio susidarė savo praktikai reikalingą rankraštinį vadovą.

Būdamas kunigu ir dažnai lankydamas ligonius stengėsi jiems padėti suteikdamas medicininę pagalbą. Pradėjo domėtis gydymu žolelėmis – būdu, kuris nieko nekainuoja ir buvo kiekvienam prieinamas. Naudojosi Sirenijaus *Žolynu*. Buvo išvertęs Peterburge išleistą knygelę *Kaip reik apseiti su ligoniais ten, kur nėra daktarų*. A. J. Pabrėža ne tik rašė apie ligas, bet ir siūlė jų gydymo būdus ir pateikė vaistų receptus. Reikia paminėti jo *Namų vaistinę, Apie slogas plaučių, Kaip yra taisomos vaistų medžiagos, Apie kaltūną, Apie šiltinę, Augalai, naudingi gydymui, Vaistai nuo geltonligės, Epilepsijos gydymas* ir daug kitų. Iš viso yra išlikę 17 Pabrėžos rankraščių medicinos klausimais, kuriuose aprašomos dažniau pasitaikančios ligos, jų simptomai, gydymas.

Reikšmingi mokslui jo botanikos darbai, kurių rankraščių yra išlikę apie 50, taip pat lietuvių – lotynų botanikos žodynas, augalų morfologijos lietuvių terminų žodynas, apie 800 augalų rūšių herbariumas. Didžiulis enciklopedinio veikalo *Taislius augyminis* rankraštis įtrauktas į UNESCO programos *Pasaulio atmintis* Lietuvos nacionalinį registrą kaip nacionalinės reikšmės dokumentinio paveldo objektas. Savo raštus J. A. Pabrėža paskyrė tiems, kurie „arti neturi vaistinės bei galimybių pasitarti su gydytojais, ir kurie ne tik gyvendami skursti, bet ir per anksti mirti turi“.

KARO MEDICINA TARPUKARIO LENKIJOJE IR VILNIAUS KRAŠTE: MEDIKŲ IR CIVILIŲ RENGIMAS KARO ATAKOMS

Aistis Žalnora

Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas

4-ajame dešimtmetyje vis stiprėjantys totalitariniai režimai ir tvyranti karo nuojauta Europoje vertė valstybes susimąstyti apie galimybes reikalui esant reaguoti į priešiškus karinius veiksmus.

Vilniaus kraštas kaip pasienio regionas su Sovietų Rusija buvo suvokiamas kaip itin nesaugi teritorija, karo atveju tapsianti kone pirmuoju taikiniu. Rytiniuose miesto pakraščiuose buvo statomi įtvirtinimai, o Vilniaus Stepono Batoro universitete ruošiami gydytojai be kitų dalykų buvo apmokomi ir karinio parengimo. 4 dešimtmečio pradžioje Universitete pradėti rengti kursai „Apsauga nuo dujų atakų“, bei „Raudonojo Kryžiaus sanitarinio gelbėjimo kursai“. Kursų tikslas buvo tinkamai paruošti gydytojus gelbstinčius gyventojus galimo dujų išpuolio atveju.

Su panašiomis grėsmėmis susidūrė ir kitas pasienio miestas – Ščecinas. Galimoms atakoms buvo ruošiami ne tik kariškiai, gydytojai bet ir civiliai. Suvokiant realią Nacistinės Vokietijos atakos grėsmę 1939 metais buvo parengtos specialios apsaugos nuo dujų bei lėktuvų atakų instrukcijos, skirtos civiliniam naudojimui. Jose detalizuotai aprašomi nurodymai gyventojams turėję padėti apsisaugoti arba bent jau minimizuoti galimą žalą atakos metu. Tolimesni istoriniai įvykiai parodė, kad dalis strategijų pasiteisino, kitą dalį niekais pavertė pasikeitusios aplinkybės. Pirmieji kariniai veiksmai, priešingai nei tikėtasi, prasidėjo Vakarinėje Lenkijos dalyje. Visgi to meto karo gydytojams ir civiliams teiktos instrukcijos šiandien išlieka kaip įdomus to meto karo medicinos istorijos paminklas.

Pranešėjų pavardžių rodyklė

Aleksandravičius Vygasdas	17	Noreika Alvydas	32
Bartkienė Aistė	18	Pacevičius Arvydas	35
Būda Vincas	19	Petrauskienė Laima	19
Cidzikaitė Dalia	20	Puišo Judita	33
Girininkaitė Veronika	21	Railienė Birutė	6, 34
Grincevičius Jonas	22	Ramonaitė Monika	23
Gudienė Vilma	23, 24	Raudytė Nijolė	35
Jankauskaitė Kornelija	25	Rudnickaitė Eugenija	36
Juzefovičius Romualdas	26	Skujienė Grita	37
Kardelis Naglis	27	Stašaitis Jurgis	37
Klimka Libertas	28	Stepukonienė Inga	38
Kondratas Ramūnas	4, 29	Šimkutė Viktorija	23, 39
Kutka Edmundas	30	Šlekienė Nora	22
Kuznecova Viktorija	37	Valančiūtė Janina	40
Milinkevičiūtė Daiva	31	Žalnora Aistis	41